

Asia: VN/31917/2023

Lausuntopyyntö rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta

1. Yleinen kanta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen

Mikä on yleinen kantanne siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin pääsääntöisesti?

Erittäin myönteinen

Voitte perustella kantanne edelliseen kysymykseen.

On hyvä huomioida, koska sovittelu perustuu aina vapaaehtoisuudelle, asettaa se perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrin usein hyvin ristiriitaiseen asemaan. Monissa tilanteissa on vaikea lopulta selvittää, onko uhri vapaaehtoisesti ja ilman myötävaikuttavia tekijöitä antanut suostumuksensa sovitteluun, koska painetta siihen voi tulla hyvin monelta taholta ja monella eri tavalla (muutenkin kuin suoraan tekijältä tai hänen välittömästä lähipiiristään).

Toteamme kuitenkin, että lähisuhteen/perhesuhteen määrittely siinä täsmällisyydessä, mitä rikosoikeudelliset ja perustuslailliset näkökohdat asiassa edellyttävät, on hyvin haastavaa. Mm. tästä syystä esitämme jäljempänä kohdassa 6 harkittavaksi myös erilaista lähestymistapaa esityksellä tavoitellun muutoksen aikaansaamiselle, mitä siis lähtökohtaisesti kannatamme.

2. Vaikutukset

Voitte kertoa kantanne esityksen vaikutusten arvioinnista. Onko esityksellä joitain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole kuvattu?

Katsomme, että laki esitetyssä muodossaan tulisi lisäämään poliisi-/syyttäväviranomaisten työtä jonkin verran esityksessä arvioitua enemmän. Tämä johtuu mm. siitä, että jatkossa sen selvittelyyn, milloin kyseessä on esitetyn lainmuutoksen mukainen ”lähisuhde”, joka estää sovittelun, kuluisi nykyistä enemmän aikaa ja resursseja, eli näiden viranomaisten välillinen työ lisääntyisi.

3. Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Voitte kommentoida henkilösuhteita, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Uudistuksella eittämättä pyritään hyvään, eli lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseen ja sen uhrien aseman parantamiseen. Lakiteknisesti tämä on toteutettu laajentamalla ”lähisuhteen” käsitteen sisältöä esittämällä kumottavaksi voimassa olevan sovittelulain 13§ 2. mom. ja viittaamalla muutetussa laissa (uusi 3a§) voimassa olevan rikoslain 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön (rikoksen uhrina).

RL 21 luku 16§ 2. mom. 2 kohta:

”teko on kohdistunut:

2) tekijän aviopuolisoon tai entiseen aviopuolisoon, sisarukseen tai sukulaiseen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilöön, joka asuu tai on asunut tekijän kanssa yhteistaloudessa tai on tai on ollut muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia hänelle läheinen;”

Em. lakiteknisessä viittausmuutoksessa on kuitenkin melko suuri lähisuhteen määrittelyyn liittyvä ongelma, jonka lainsäätäjäkkin kirjoittaa auki (vrt. hallituksen esityksen luonnos, s. 45).

”Hallituksen esityksessä HE 78/2010 vp [RL 21 luvun 16 §:n muuttamiseksi] todetaan, että täysin tyhjentävää luetteloa ei voida laatia niistä henkilökohtaisista suhteista, joiden vuoksi henkilö voi olla toiselle läheinen. Läheiseen suhteeseen kuitenkin liittyy tyypillisesti tunnepitoinen sitoutuminen toiseen henkilöön. Näyttökysymykset suhteen luonteesta jäisivät muutoin kuin ehdotetussa momentissa nimenomaisesti mainituissa tilanteissa oikeuskäytännön varaan. Sääntely koskee myös tilanteita, joissa tekijän ja uhrin välillä on aikaisemmin ollut läheinen suhde, vaikka suhdetta ei rikoksen tekohetkellä enää välttämättä voitaisi pitää läheisenä. Säännös voisi siten tulla sovellettavaksi riitaisissa ja pidempäänkin kestäneissä erotilanteissa, jotka kärjistyvät rikokseen. Ajan kulumisen vaikutusta suhteen laadun arviointiin ei kuitenkaan voida tarkkarajaisesti määrittellä. Mitä pidempi aika läheisen suhteen päättymisestä on kulunut, sitä painavampia perusteita säännöksen soveltaminen edellyttäisi.

Hallituksen esityksen HE 78/2010 vp mukaan lähisuhteina ei olisi kuitenkaan pidettävä tavanomaisia koulunkäyntiin, opiskeluun tai vapaa-aikaan liittyviä ystävyys- ja kaverisuhteita, vaikka niissäkin osapuolet voivat kokea läheisyyttä, riippuvuutta ja haavoittuvuutta, eikä myöskään esimerkiksi internet-tuttavuuksia. Myöskään työpaikalla työtovereiden keskinäissuhteita ei pidettäisi lähtökohtaisesti lähisuhteina. Esimerkiksi opiskelijoiden yhteinen soluasuminen ei sekään luo oletusta lähisuhteesta.”

Eli erilaisten ihmissuhteiden moninaisuuden vuoksi jäisi pitkälti vielä avoimeksi ja aina vähän hämäräksi, että keihin tätä uutta sovittelua rajoittavaa säännöstä tosiasiasa sovellettaisiin. Toisin sanottuna, jos tekijä ja uhri ovat vaikka kämppeiksi tai serkkuja ja läheisissä väleissä keskenään, esitetty säädös ei lähtökohtaisesti tulisi sovellettavaksi väkivaltatilanteessa heidän välillään (eli

voitaisiin sovittelulla), kun se taas automaattisesti tulisi sovellettavaksi (eli ei voitaisi sovittelulla) sisar- veli suhteessa, vaikka osapuolet eivät olisikaan tosiasiasa läheisiä toisilleen ja asuisivat eri paikkakunnilla.

Tämä puolestaan aiheuttaa ainakin jonkin asteisen yhdenvertaisuusongelman, kun perustuslain (6§) mukaan kaikkia tulisi kohdella lain edessä samoin; ja jos säädetään erilaista kohtelua henkilöön liittyvällä perusteella, niin sitten erilainen kohtelu tulisi tarkkaan määritellä ja erikseen perustella.

Erilaisen kohtelun kriteerit ovat perustuslakivaliokunnan voimassa olevan tulkinnan mukaan korkeat (vrt. PeVL 79/2022 vp s. 5).

”(16) Perustuslain 6 §:n 2 momentissa tarkoitetulle erilaisen kohtelun mahdollistavalle hyväksyttävälle perusteelle asetettavat vaatimukset ovat valiokunnan vakiintuneen käytännön mukaan erityisesti säännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla korkeat (ks. esim. PeVL 57/2016 vp, PeVL 31/2013 vp, PeVL 1/2006 vp, s. 2/I, PeVL 38/2006 vp, s. 2). Hyväksyttävän perusteen on valiokunnan käytännössä edellytetty olevan asiallisessa ja kiinteässä yhteydessä lain tarkoitukseen (ks. esim. PeVL 44/2010 vp, s. 5–6). Henkilöihin kohdistuvat erottelut eivät saa olla mielivaltaisia, eivätkä erot saa muodostua kohtuuttomiksi (ks. esim. PeVL 57/2016 vp, PeVM 11/2009 vp, s. 2, PeVL 60/2002 vp, s. 4, PeVL 18/2006 vp, s. 6).”

Esitetyssä mallissa tämän sovittelun estävän tai mahdollistavan lähisuhteen selvittäminen ja ”läheisyyden” arviointi jäisi käytännössä oikeuskäytännön asemasta poliisille/syyttäjälle, vrt. edellä kohta 2. Tämä ei liene a) tavoiteltavaa ja b) täysin hyväksyttävää PL 6§:n ja perustuslakivaliokunnan sen voimassa olevan tulkinnan näkökulmasta.

4. Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Voitte kommentoida rikoksia, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kielto koski.

Väkivaltaa sisältävän tahallisen rikoksen määritelmä (3a§ 1. mom. 1. kohta) ei ole nähdäksemme täysin yksiselitteinen. Esityksessä toistetaan jo voimassa olevan lain epätarkkuus. Mutta toisaalta ”väkivaltaa” tässä tarkoituksessa ei pystyne määrittämään täysin yksiselitteisesti, muutoin kuin viittaamalla (luetteloimalla) yksityiskohtaisesti kaikki ne rikoslain kohdat (rikokset), joihin ao. säädöksellä käytännössä viitataan. Tämäkään ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista, koska silloin joku väkivaltaa tosiasiasa sisältävä rikollinen teko/tekotapa voisi jäädä mainitsematta.

Em. perusteella kannatamme väkivaltaa sisältävän rikoksen esitettyä [laajaa] määrittelyä.

5. Lakiehdotuksen 3 a § (muuta)

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksen 3 a §:stä?

Ei ole.

6. Muuta

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksesta?

Katsomme, että esitetty lainmuutos on muutos oikeaan suuntaan. Mutta, esitetyssä mallissa poliisi/syyttäjä joutuu nähdäksemme jatkossa tekemään käytännössä melko kovan taustoitus-/selvitystyön sen toteutukseksi, että voiko se ylipäättään esittää sovittelua, vai onko ihmissuhde sellainen (niin läheinen), että sovittelu [uuden] lain mukaan ei ole sallittua. Tästäkin huolimatta, moninaisuus erilaisissa ihmissuhteissa aiheuttaa nähdäksemme silti jännitteen esitetyn lainmuutoksen ja perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksen välille.

Tästä näkökulmasta ja sen lisäksi, että kannatamme lähtökohtaisesti esitettyä lainmuutosta, esitämme pohdittavaksi vielä yhtä vaihtoehtoista toteutustapaa, jota ei ole pohdittu HE:n luonnoksessa.

Lähisuhteen taikka lähisuhdeväkivallan määrittelyn hankaluudesta päästäisiin, jos otettaisiin sellainen lähestymistapa, että muutoksessa mainituissa [väkivalta yms.] rikoksissa sovittelu ei olisi lähtökohtaisesti lainkaan mahdollista, elleivät epäilty ja uhri sitä molemmat pyydä, ja ellei myös syyttäjä arvioisi siihen olevan erityisiä edellytyksiä, jotka siis tulisi laissa määritellä erikseen.

Tällöin sovittelun kieltö koskisi lähtökohtaisesti ja yhdenvertaisesti kaikkia väkivallantekoja (pl. aivan lievät tekemuodot), ottamatta mitään kantaa uhrin ja tekijän väliseen ihmissuhteeseen. Mainittuja väkivallanteiden sovittelun erityisiä edellytyksiä voitaisiin sitten arvioida uhrin ja epäillyn välisen ihmissuhteen asemasta ihan eri lähtökohdista, eli itsessään rikollisten väkivallanteiden näkökulmasta.

Tällöin arvioitaisiin esim.

- teko-olosuhteita (teko-olosuhteet epäselvät, todistajakertomukset epäselviä tai ristiriitaisia, eli näyttö huono tai tulkinnanvarainen); tai
- tekojen ”vastakkaisuutta” (eli teot, joiden taustalla on molemminpuolinen kaltoinkohtelu, eli ns. kiusaamis-tappelutilanne tai väkivalta vs. hätävarjelu liioittelu); tai
- teon / tekijän luonnetta (teko suunnitelmallinen vai tehty pikaistuksissa, eli ns. nakkikioskitappelu tai tekijä alentuneesti syyntakeinen, tai esim. voimakkaasti päihtynyt).

Tässä vaihtoehtoisessa mallissa sovittelun soveltuvuuden asiaan ratkaisisi (epäilty) rikollinen väkivallanteko itsessään, eivät sen uhrin ja epäillyn tekijän väliset henkilösuhteet. Sovittelun kriteerien kohdistuessa näin ollen yksinomaan tekoihin, ja niiden ”soviteltavuuteen” rikosoikeudellisiin kriteereihin, asia korreloisi ja toteuttaisi PL 6§:n yhdenvertaisuusvaatimusta nyt esitettyä muutosta paremmin. Tunnistamme, että näin toteutettunakin muutos olisi selvä kriminaalipoliittinen kannanotto kohti kokonaisuutena tiukempaa kriminaalipolitiikkaa väkivaltarikoksien osalta, mitä yhtäältä hallitusohjelmassa myös on tavoiteltu.

Satakunnan hyvinvointialue

Sari Rantanen

Sote-johtaja, hyvinvointialuejohtajan sijaisena

Rantanen Sari
Satakunnan hyvinvointialue

Tapiola Jukka
Satakunnan hyvinvointialue